

BUITEN

16^E JAARGANG N^O. 39.

ZATERDAG 30 SEPTEMBER 1922.

Foto C. Steenbergh.

HET OVERBLIJFSEL VAN HET KASTEEL GROOT-POELGEEST BIJ KOUDEKERK.

Redacteur: Mr. A. LOOSJES.

INHOUD:

EURYALE, DE ONSTERFELIJKE. UIT HET ENGELSCHE VAN CARLTON DAWE (16)	BLZ. 458
DE BLOEMENTUIN, DOOR N. V.	„ 459
NIEUWE AANLEG IN „ARTIS”, DOOR A. F. J. PORTIELJE, GEÏLLUSTREERD	BLZ. 460—462
GROOT- EN KLEIN-POELGEEST BIJ KOUDEKERK, DOOR MR. A. LOOSJES, GEÏLLUSTREERD. BLZ. 457, 463—467	
DE DOOD VEREENIGT, DOOR ANNIE VAN LEEUWEN. BLZ. 464	
DE WAALSCH Kerk TE ROTTERDAM, DOOR K. I. SCHAMP, GEÏLLUSTREERD	BLZ. 466 en 468
WAT IS INSTINCT? DOOR C. BINGHAM NEWLAND (VERVOLG)	BLZ. 467

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Men geheve alles wat de Redactie of de Administratie van dit weekblad betreft te adreſſeren aan de Uitgevers Scheltema & Holkema's Boekhandel, Rokin 74—76, Amsterdam, met de toevoeging: „Voor de Redactie” of „voor de Administratie van het Weekblad Buiten”. Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.

De uitgevers verzoeken beleefdelijk dit blad te noemen als men naar aanleiding van eene advertentie, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

Tevens gelieve men achter op de foto's duidelijk aan te geven, wat ze voorstellen.

Afzonderlijke nummers: Prijs 40 cts.

EURYALE, DE ONSTERFELIJKE.

EEN ROMAN VAN HET HEDEN EN VERLEDEN.

Uit het Engelsch van CARLTON DAWE.

16)

(Geautoriseerde vertaling).

„WAAR zal je heen gaan?” „Misschien zal Peter Greenshaw het mij zeggen.” „Je weet, dat hij je gevonden heeft. Hoe kon hij je met mogelijkheid vinden? Wij vinden slechts dingen, die wij verloren hebben”. „Ik ben vele eeuwen lang verloren geweest”. „Laten wij alsjeblieft niet weer op die manier beginnen,” zei hij ontstemd. „Het was indertijd heel aardig, maar nu doet 't mij niets meer”. „Dus je vindt 't amusant, Bobbie?” „Had je 't dan niet als zoodanig bedoeld?” „Neen; in dat licht heb ik het nooit beschouwd. Ik ben werkelijk geen grappenmaakster. Vraag het Apis maar eens”. „Apis!” riep hij uit. „Maar je kunt hem niets meer vragen; hij is zoo erg koud en hard”. „Dat was heel vreemd,” zei hij. „Wat vindt je vreemd?” „Het bovenmatig verstijven van het vleesch”. „De dokter was niet zoo erg knap, als hij de wereld wilde doen gelooven”. „Had jij er misschien een verklaring voor kunnen geven?” „Hij sprak half in ernst en half uit de grap. Hij voelde vaag, dat al zijn grappen met haar een groote dosis ernst bevatten. „Misschien zou ik heel veel dingen kunnen verklaren, Bobbie. Wat ontbreekt is niet de verklaring, maar het geloof er in”. „Bij mij, bijvoorbeeld”. „Bij alle menschen”. „Ik vrees, dat onze moderne levensbeschouwing niet bepaald gunstig is voor het gelooven in dingen, die wij niet kunnen begrijpen”. „Er is altijd zoo veel in het leven, dat wij niet kunnen begrijpen. Wie is zich ooit bewust van het goddelijke dat in ons midden verwijft?” „Als zij afdwaalde op het terrein van het boven-natuurlijke deed hem dat steeds onaangenaam aan. Zij omgaf zich met een atmos-

feer van alwetendheid, die hij nooit zou kunnen ontrafelen. „Het deed hem echter genoeg te zien, dat Mrs. Manifold het verlies van een toekomstigen rijkdom met filosofische kalmte opnam. „Dat dansen deed het kind geen goed,” vertelde zij hem, „en als ik mijn zin had gehad, zou het nooit gebeurd zijn. En wat een plotseling en vreeselijk ongeluk, Mr. Robert. Ik voor mij geloof, dat het heel goed is, dat Minnie op die manier er van af is”. „En wat denkt zij er zelf van? Spijt het haar niet, dat ze geen triomfen meer viert en dat haar carrière zoo plotseling wordt afgebroken?” „Het schijnt haar volmaakt onverschillig te zijn. Ik kan nog altijd niet gelooven, dat ze precies weet wat het beteekent”. „Zij keek voorzichtig naar de deur en liet haar stem tot een gefluister dalen. „Zij had geen eigen wil”. „Geen eigen wil?” „Het was Miss Euryale, mijnheer”. „Miss Euryale?” „Ik begrijp het zelf niet, maar ik ben blij, dat het voorbij is. Vraagt u Miss Euryale alstublieft, haar niet meer te laten dansen, anders weet ik niet hoe dat nog eens zal afloopen”. „U kunt, geloof ik, wel gerust zijn, dat zoo iets nooit meer zal gebeuren”. „En u weet waarschijnlijk nog niet, mijnheer, wanneer wij den Professor kunnen terug verwachten?” „Ik heb geen letter meer van hem gehoord. Hij schrijft maar heel zelden. U vindt het toch wel prettig hier, niet waar!” „O jawel, mijnheer; maar ik zou toch liever in onze oude woning terug zijn”. „Hij ging er niet verder op in; er waren oogenblikken waarin ook hij betwijfelde of het wel verstandig was geweest, dat zij hierheen verhuisd waren. „Ook Irene's brieven waren niet geëigend om de spanning te verminderen. Terwijl ze in den beginne vaak kwamen, werden ze hoe langer hoe schaarscher en soms was er wat kribbigs in den toon. Zij wist niet, dat men dat er in las, want als zij het geweten had, zou haar trots haar geboden hebben het te onderdrukken; maar hij vond het er in, ontmoette het op onverwachte plaatsen en zoo werden zijn antwoorden steeds minder hartelijk. Ook hij was zich hiervan niet bewust; maar het meisje, opgesloten in de bergen van Wales, dat geen andere vreugde kende dan zijn brieven, voelde spoedig dat er iets ontbrak, dat het hem moeite kostte den juisten toon te treffen. Zij deed vaak heel erg haar best om vriendelijk over Euryale te schrijven; maar ze was ook maar menscheijk, arm kind. Kon hij Euryale niet overhalen om de reis te ondernemen? De heuvels waren prachtig, het weer verrukkelijk. Zij was overtuigd, dat het als een openbaring zou zijn voor iemand, die uit Zuid-Europa kwam. Zij kon hem niet zeggen hoe zij verlangde naar zijn komst. Moeder was niet altijd aangenaam gezelschap. „Hij voelde heel goed, dat die brieven nog veel vertelden wat zij niet zei; maar des te sterker werd hij er zich met schrik van bewust, dat hij niet verlangde naar het voorgenomen bezoek. Uit den aard der zaak wilde hij dit zelfs voor zichzelf niet erkennen; het streed tegen zijn principes en tegen zijn liefde voor Irene. Hij zou natuurlijk naar Wales gaan, dat sprak vanzelf. Misschien kon hij Euryale overreden met hem mee te gaan. „Zij schudde het hoofd. Hij protesteerde heftig. „Ik heb geen lust naar Wales te gaan,” sprak zij. „Maar je hebt het beloofd”. „Zij scheen er op gesteld te zijn”. „Scheen?” „Nu is zij het niet meer”. „Onzin. Waarom zou zij 't niet zijn?” „Dat is nu niet een vraag voor een man”. „Ik zou niet inzien waarom niet”. „Neem me niet kwalijk, Bobbie. Maar je kunt het heel goed inzien. Het is al jaren geleden, dat ik het haar beloofd heb”. „Verbaasd keek hij haar aan. „Voor haar jaren geleden. Dat zijn geen dingen die bij uren of dagen gerekend worden. Maar ga jij, mijn Bobbie, en neem je Jason-oogen mee. Zij wekken gedachten bij mij op”. „En je houdt niet van denken?” „Het zou wellicht nog erger zijn als ik vergat”. „Haar zangrijke stem trof hem diep. Door het geopende venster klonk het sjiirpen van een musch en stroomde het oranjeschijnsel van de ondergaande zon naar binnen. Zachtjes klonk een fluit ergens aan de rivier. De kamer was vol van warm, trillend leven en een bedwelmende geur, en hij wist dat het niet de geur was van boomen of heesters, van den wind of de aarde. „Het gouden schijnsel van de ondergaande zon overstroomde plotseling de kamer, omgaf haar met geheimzinnig licht, vormde een stralenkrans om haar hoofd en schonk een diepen, wonderbaarlijken glans aan haar oogen. In goud gehuld scheen zij in een gouden nevel te tronen; haar blank gezicht, met den verrukkelijken mond, scheen door dien gloed heen met bovengreep haar handen en bedekte ze met kussen; hij strekte zijn armen uit en legde ze om haar heen. Zij liet zijn gezicht op

haar warmen hals rusten. Zijn zinnen begaven hem. De heerlijke geur, die van haar uitging, bedwelmde hem. ☼ „O, Euryale!” fluisterde hij. ☼ Slechts één enkel woord vermocht hij nog te uiten, haar naam. ☼ „Bobbie,” zei ze zachtjes. Wat is dat?” ☼ „Ik heb je lief, Euryale”. ☼ Zij legde haar lippen op de zijne en gaf hem een langen kus. Zijn hart bonsde van heftig geluk. Zoo heftig, dat de pijn ervan hem bijna den adem roofde. Een gouden nevel deinde voor zijn oogen, gouden stemmen riepen hem uit oneindige afstanden. Hij werd meegevoerd op een golf, een wolk van warm licht; zachte muziek doortilde de lucht. De aarde en al het aardsche was hij ontvoerd. Hij schreed onversaagd het oneindige binnen, zijn stap dreunde als die eens veroveraars te midden van Koningen, zijn hart klopte met den hartslag der onsterfelijkheid. In zijn aderen stroomde het bloed met het vuur dat slechts godenwijn kon schenken. Zijn voetstappen droegen hem van ster tot ster en ziet! de hemel stond voor hem open. ☼ Zijn oogen zochten de hare met een smachtend, hunkerend pathos, haar mond scheen te beven van voorgevoeld geluk. Met één hand schoof zij hem zachtjes van zich af, met de andere bedekte zij haar oogen. ☼ „Wat is dit?” vroeg zij. ☼ „Ik heb je lief,” sprak hij weer. ☼ „Ja; maar waarom begrijp ik het niet?” ☼ „Ik zal je leeren het te begrijpen”. ☼ „Bobbie,” fluisterde zij, „laat mij denken”. ☼ „Denk slechts, dat ik je bemin, Euryale; dat ik je aanbid, heerlijke godin”. ☼ Hij trachtte haar nogmaals te omhelzen, maar haar lichaam was plotseling als verstijfd, haar warme handen werden koud. Als een huivering overviel hem een somber gevoel van wanhoop. ☼ „Ben je vertoornd?” ☼ „Nee, niet op jou. Maar jij hebt mij gevoerd over de bergen; vreemde tonen weerklinken in mijn gemoed. Ik zie in je oogen —” ☼ „In mijn oogen, Euryale?” ☼ „Het verleden. Ik waak en toch droom ik; ik leef en toch ben ik dood; ik ben alles en niets. Als dit zou zijn —” ☼ „Wat?” ☼ „Dat weet ik niet, het begin of het einde”. ☼ „Het begin,” fluisterde hij. „Het begin van het leven”. ☼ „Ik waak”, zeide zij, „en toch droom ik; ik raak de aarde aan en reik tot den hemel; ik ben de lucht en de zon en het licht en de eeuwige oneindigheid. Als dit het Leven zou zijn!” ☼ „Het is het leven,” zei hij. ☼ „Of het ontwaken tot de onsterfelijkheid”. ☼ „Het ontwaken tot het leven, is het ontwaken tot de onsterfelijkheid. Je hebt in dromen geleefd, mijn godin, je hebt je het leven voorgesteld naar je herinnering aan vergane tijden. In je oogen ligt het verhevene van duizenden jaren. Je bent tot mij gekomen als een droom, door alle eeuwen heen verheerlijkt. Je glorie omhult mij, de hevigheid van mijn geluk verdooft mij, de geur van je zoete lichaam bedwelmt mij. Vele eeuwen lang heb ik je steeds en immer weer tot mij geroepen en uit de nevelen en verschrikkingen der tijden ben je tot mij gekomen.” ☼ „Ik hoorde je roepen,” sprak zij, „ik hoorde je roepen, maar ik kon niet tot je komen, en zelfs nu weet ik niet of mijn komst de belofte van een nieuwe toekomst beteekent of ellende en vernietiging. Maar je stem heeft mij bereikt door de nevelen, door de lange, stille lanen der duisternis, door de wegen der zon en zij riep mij tot nieuw leven. Het was een kreet, gedragen op de vleugelen van den tijd en den nacht. Ik strekte mijn armen naar je uit, ik riep je aan, maar steeds spoedde je voort; en ik huiverde in mijn eenzaamheid en streed tegen den vloek waarmee ik belast was en vreesde dat ik nooit zou ontwaken om het licht in je oogen te zien, om den warmen greep van je hand om de mijne te voelen”. ☼ Hij keek haar aan als betooverd, gelukkig maar beangst, met een vreeze, die hem tezelfder tijd toomeloozen moed schonk. ☼ „Zelfs nu,” vervolgde zij met haar hartroerende stem, „zie ik dit alles nog niet in het licht van den dag; de zonneschijn speelt tusschen de schaduwen en verdwijnt weer”. ☼ „Maar de zonneschijn is er,” zei hij. ☼ „Ergens, ergens. Hij omgeeft mij, maar ik leen er geen deel van; het doorstroomt mijn gansche wezen met licht en leven. Ik weet, dat het mij toebehoort; ik voel het, grijp ernaar, gloei er in; en toch sidder ik bij de gedachte, dat ik het niet kan vasthouden, dat het mij zal ontglippen en dat ik weer koud zal worden, o, zoo afgrijselijk koud!” ☼ Zij beefde van het hoofd tot de voeten; zij sloeg haar handen voor het gelaat en kreunde als een angstig kind. ☼ „Nooit weer,” riep hij uit. „Eindelijk ben je gewekt, Euryale. De nevelen, die je omhulden zijn opgetrokken; de dagen der duisternis en de stilte der nachten zijn voorbij”. ☼ „Ik ken de dochter van den morgenstond,” jammerde zij en het klonk als een klaaglied, „en de bruid der meedoogenlooze nachten. Mijn bed is het koude, witte marmer van den Pentelikon, mijn bruidskleed

is vervaardigd van de windselen van den dood. In mijn kouden pronk heb ik alleen gelegen, wachtende tot de zon mijn oogen en lippen zou kussen. Door al de wereldschokkende eeuwen heen heeft de zon haar weg vervolgd, en nooit is zij tot mij neergedaald om de slapende te wekken, de bevroren aderen te ontdooien, het verstijfde hart te doen ontvlammen. O, de tijd heeft zoo lang geduurd, mijn geliefde, en hij was bitterder dan de liefde die in haat verkeerd is! De wereld wentelde over mij heen en ik was vergeten; de zee spoelde aan mijn voeten en spotte met haar, die daar lag; de wind stuwde een heuvel van aarde op mijn hart en vulde mijn mond met stof en verblindde mijn oogen. En zoo heb ik vele, vele duizenden jaren gelegen, starende met nietsziende oogen, zoekende naar een schijnsel van wat ik verloren had, maar waarvan ik wist, dat ik het eenmaal zou terug vinden. O, die ondragelijke, afschuwelijke onbewegelijkheid, die lange, koude nacht!” ☼ „Hij is voorbij, Euryale, godin; de dag is aangebroken”.
(Wordt vervolgd).

DE BLOEMENTUIN.

Willen we vroeg in het voorjaar onzen tuin versierd zien met de eerste lenteboden, dan is nu de tijd aangebroken om de bollen te bestellen en te planten. Aangezien juist de vroege soorten zoals Crocus, Sneeuwkllokje en andere, niet duur zijn van aankoop, mogen ze in geen tuin ontbreken. Bovendien behoeft men ze maar éénmaal te koopen want eens geplant komen ze, mits goed behandeld, ieder jaar mooier en talrijker terug. Een van de vroegste is de Eranthus Hyemalis of wel de winteraconiet, die dikwijls het sneeuwkllokje nog voor is. Ik heb meermalen, terwijl de grond nog met sneeuw bedekt was, de winteraconiet boven de sneeuw zien uitkomen. De kleur der bloemetjes is geel. Ook voor potkultuur kan men ze gebruiken. Men plant dan ongeveer 10 bolletjes in een pot. Een meer bekende vroege bloem is het Sneeuwkllokje (Galanthus). We hebben deze in enkele en dubbele variëteiten, alhoewel ik de enkele verkies boven de dubbele, laatstgenoemde zijn juist door hunne dikke gevulde bloemetjes niet zoo bevallig als de enkele. De sneeuwkllokjes groeien overal en zijn bij uitstek geschikt voor randen of tusschen grasperken. We moeten ze zoo vroeg mogelijk planten, liefst 5 of 6 bolletjes bij elkaar, met een onderlingen afstand van 6 cM. Ze laten zich ook goed forceeren. We nemen weer 10 bolletjes voor een gewonen bloempot en kunnen ze dan met Kerstmis reeds in bloei hebben. Ook kunnen we de buiten bloeiende pollen opdoen en dan in mandjes of potten zetten; zoodra ze dan uitgebloeid zijn, planten we ze weer in den vollen grond en laten ze rustig afsterven. ☼ Een niet minder bekende voorjaarsbloeiër is de Crocus. Ze voldoen bijzonder goed in den tuin en worden op dezelfde wijze in grasranden enz. geplant als het Sneeuwkllokje, waarbij de Crocus dit voor heeft dat we over verschillende kleuren beschikken. Bij de keuze der kleuren is dit op te merken, dat haast altijd de gele Crocus het eerst bloeit, meestal gevolgd door de paarse. Ook voor perken leenen ze zich bijzonder goed, en dat ze hierin goed voldoen bewijst wel het vele gebruik van Crocussen voor perken tegenwoordig. Op perken zetten we ze van 6 tot 8 cM. diep en op een afstand van 8 cM., zoodat we dan per M². er circa 140 à 150 noodig hebben. Zijn ze uitgebloeid dan doen we ze op en graven ze op een vergeten hoekje weer in. We moeten ze vooral niet later dan October planten, daar laat geplante Crocussen nooit zoo mooi bloeien, daar ze reeds in Maart hunne mooie bloemetjes vertoonen. Zijn ze eventueel in het gras geplant, dan mogen we het gras niet maaien alvorens de lintvormige bladeren geel zijn, daar we anders de ontwikkeling der bol zouden tegengaan. De Crocus is bijzonder geschikt om te worden geforceerd. Ze moeten daartoe in September dicht bij elkaar in potten, schotels of pannen worden geplant. Indien we ze goed vochtig houden kan dat zelfs in gewoon schoon zand geschieden. In een pot van 12 cM. zetten we ongeveer 6 tot 8 bolletjes. We graven ze daarna buiten in en beginnen half December de eerste potten naar binnen te halen en zorgen er voor ze vorstvrij buiten te bewaren, zoodat we er steeds bij kunnen, we bedekken ze daartoe met blad of stroo. We hebben gele, blauwe, witte, purpere en gestreepte Crocussen. Nog zij vermeld dat we voor perken groote eerste soort bollen nemen. Voor verwildering in gras of houtgewas nemen we tweede soort.

Foto C. Steenberg.

MUUR VAN DEN UILENBOUWVAL IN „ARTIS” MET DE GEDEELTELIJK GEDEMPTE SLOTGRACHT EN HET OBSERVATIE-TERREIN, WAAR HET GEDRAG VAN VERSCHILLENDE INLANDSCHE VOGELS IN RUSTIGE EN NATUURLIJKE OMGEVING KAN WORDEN WAARGENOMEN.

NIEUWE AANLEG IN „ARTIS”.

HET Kon. Zoölogisch Genootschap is, dank zij de offervaardigheid van vijf zijner Bestuursleden en van een vriend van „Artis”, weer een mooie en doelmatige nieuwe inrichting voor zijn levende have rijker geworden. ☼ Ten eerste zijn de uilen er thans veel beter dan vroeger aan toe, gehuisvest als ze nu zijn in ruime, rustige verblijven op den kruiden-overwoekerden binnenhof van een middeleeuwschen bouwval met hoektoren en schietgatbogen, in puin gevallen muurstukken, torentrap, poortjes, nissen en waterput, die overal schuil- en broedplaatsen bieden voor deze karakteristieke vogels van zeer bijzondere schoonheid. Het eigenaardig leven dezer in verlerlei opzicht zoo interessante en onbegrepen vogels komt hier tot uiting op eene wijze, zooals die tot nog toe in geen enkelen Zoölogischen tuin ter wereld werd geboden. ☼ En niet alleen de kenners en liefhebbers van vogelleven en vogelstudie ontdekken hier allerlei van hun gading, ook de kunstenaars kunnen er keur van mooie „gevallen” te over vinden. Onze uilenschilderes bij uitnemendheid — Mevrouw C. Daniëls-Chevallier — zal hier eerst recht haar hart kunnen ophalen aan de door haar immer zoo goed begrepen en artistiek weergegeven oehoe's, ketoepa's, vogels van bijzonder indrukwekkende schoonheid; aan droomstille dwerguiltjes en somberstatige briluilen, aan heel het karakteristiek volkje van rans-, veld- en bosch-, van steen- en kerkuilen, die we allen zoo graag door haar zouden zien weergegeven „vu à travers de son tempérament”, raak en diepgaanden op allerlei wijs. Want hoe velen van ons hebben inderdaad lang en diep genoeg de zoo wonder-indrukwekkende uilengestalten beschouwd, om er ten volle het onbegrijpelijke wezen van te ondergaan, er het Leven ook in deze schoonheid-van-vorm-en-functie, doel-en-middel, bij bewust te worden, te beseffen en te erkennen. ☼ Dan is er

nog de mettertijd winnende schoonheid van den bouwval zelf, het mooi-omwoekerd, „zwijgend puin”, met zijn bekoring van oude steenkleuren, bemoste bogen en togen, en de fleurige pracht van allerlei oude geneeskruiden en ruïneplanten uit den tijd der middeleeuwen met hun signaturenleer. ☼ En buiten aan den verbrokkelden burchtmuur ligt dan nog de rimpellooze, bleemen-omzoomde slotgracht, waar uit riet en biezen telkens andere oeverplanten — tot de grillige pracht van standelkruiden toe — hun bloemen naar het licht beuren. Daar, waar rietpollen en oeverboschjes, oude wilgenstompen en stille eilandjes tot nestelen en broeden noodden, is het domein van roerdomp en fuut, waterhoentjes, meeuwtjes en wilde eenden; daar zoeken door 't hooge gras grutto en tureluur, Kievit en snip hun weg, daar kwamen dit voorjaar uit eigen beweging de vrij vliegende wilde eenden nestelen, en wachten we van 't najaar den blauw-bonten ijsvogel, die er zich, hopen we, tijdelijk metterwoon zal vestigen, azend op de visch in de donkere slotgracht, waar over 't water hangend hout hem ruimschoots gelegenheid tot „jacht van den standplaats uit”, tot „Anstand” biedt. ☼ Maar zoover is 't nog niet; laten we u hier enkel een en ander mededeelen over sommige „vaste” bewoners van bouwval en slotgracht, die beiden zoo bij uitstek gelegenheid geven tot vogelwaarneming, tot het nagaan en opsporen van allerlei uit het *leven* der vogels, erfelijke instinctieven aanleg zoowel als verworven gewoonten, uitdrukking van gemoedsaandoening in gebaren of geluiden, leeren-uit-ervaring, inprenten, kortom tot het bestudeeren — en vergelijken met allerlei elders in de vrije natuur waargenomen handelingen — van allerlei ethologische en psychologische feiten en gegevens. ☼ We wenschen u dan eens nader te wijzen op iets uit het gedrag der uilen in 't algemeen, en herhalen daartoe gedeel-

telijk, wat we schreven in „de Amsterdammer” van 8 Juli j.J. waar we er op wezen, hoe het *schijnbaar* heel den dag door duttend uilenvolk, dat evenwel als alle vogels slechts korten tijd, enkele uren hoogstens, *werkelijk slapend* doorbrengt, ons inziens de merkwaardigheid vertoont, dat het *met de geloken oogen instinctmatig de wonderbaarlijke camouflage, de „schutkleur” van het gevederte aanvult!* ☞ Wel verre toch van immer en altijd bij dag te slapen, of het zonlicht niet te kunnen verdragen, zooals omtrent de uilen nog altijd beweerd wordt, zijn vele uilen ook overdag — althans bij gedekte lucht — in de weer. Steenuiltjes zagen we vlak in de buurt van Amsterdam, op den Amstelveenschen weg o.a., vaak overdag bezig, velduilen vonden we dikwijls bij dag jagend in 't duin, boschuilen schijnen meer een nachtvoegelbestaan te leiden, maar kijken in Artis met hun groote donkere oogen toch dapper in de zon. En ook de Oehoe's en Ketoepa's of Javaansche vischuilen toonen zich in Artis allerminst bang voor zonlicht, zitten integendeel gaarne in 't zonnetje zich te koesteren, al of niet met geloken oogen. En blijken volstrekt niet onzeker of onbeholpen in hun bewegingen, als wij ze daartoe op welke wijze ook noodzaken! ☞ Men denkt bij de uilen nog altijd te veel aan „lichtschuwe nachtroofvogels”, vanwege hun vrijwel nachtelijke, maar — afgezien van de kerk- en boschuilen, om nu maar bij onze inlandsche soorten te blijven — volstrekt niet exclusief nachtelijke leefwijze. Temeer, wijl men ze bij dag nimmer te zien krijgt, aangehouden de bij dag zich volstrekt niet in holen of gaten schuulhoudende soorten, als rans- uilen, velduilen en steenuiltjes, uitnemend de kunst verstaan, zich overdag te verstoppjen, *dank zij hun allerlei schutkleur vertoonend vederkleed, waarmede dan samengaat een instinctmatig zich bij nadering van werkelijk of vermeend gevaar strakstil houden, op plaatsen, waar ze prachtig aangepast zijn aan de natuurlijke omgeving.* Aan uiterlijk en vorm, paren ze den innerlijken aanleg, de functie, om zich in 't hout, op dikke boomtakken, of ook in 't struikgewas op den grond doodstil te houden, waar ze zoodoende alle kans hebben, onopgemerkt te blijven, volmaakt te loor gaande in het licht- en schaduwspel der omgeving, één van kleur, ja van vorm, met den boomknoest, de afgevallen, bemoste takken, waarop of waartusschen ze zich in rust ophouden. ☞ Dit heeft zoogezegd, de verkeerde meening doen postvatten, dat uilen overdag slechts bij uitzondering „zich buiten hun hol wagen, omdat ze het zonlicht niet kunnen verdragen”. ☞ Uilen koesteren zich echter — zooals ge in Artis terstond al bemerken kunt — als alle vogels gaarne in 't zonnetje; ook zelfs de torens, ruïnes, zolders enz. bewonende kerk- of katuilen, die met de zon mee gedurig verzitten gaan, zooals blijkt uit de plaats hunner uitwerpselen en uitgebraakte „uilenballen” (de saamgebalde onverteerde haren, veeren en beentjes van hun prooi). Reden waarom wij er dan ook al eens ter bevoegder plaatse de aandacht op hebben gevestigd, dat — gezien het jagen bij dag en de andere voormelde feiten uit het leven der uilen — de interpretatie, die gewoonlijk aan het bij dag met „geloken oogen” zitten der uilen gegeven wordt, wel eens mag worden herzien. Ons inziens behoeft het „geloken oog” van uilen zoowel als van nachtwaluwen of geitenmelkers, als ook van de — bij dag volstrekt niet altijd in hun leger slapende — hazen, noch op een slapen, noch op een eenvoudige ooglid-reflex als gevolg van een te sterken lichtprikkel te berusten, *maar zou hierbij gedacht mogen worden aan een erfelijken aanleg en aan een instinctmatige handeling, die niet van biologische „beteekenis” ontbloot blijft!* Een, laat ons zeggen, completeerende instinctieve aanleg, die, evenals het zich schuulhouden, in verband te brengen is met de biologische beteekenis der schutkleuren van 't gevederte. ☞ In geval van overmatige lichtprikkelers zouden de uilen immers als alle vogels slechts van hun „diaphragma” in 't regenboogvlies gebruik behoeven te maken dat hen in staat stelt de pupilopening dermate te vernauwen, dat er een minimale hoeveelheid lichtstralen op 't netvlies valt.

Foto C. Steenbergh.

DE HOEKTOREN VAN DEN UILENBOUWVAL IN „ARTIS”.

Of wel, ze kunnen hun doorzichtige derde ooglid — het z.g. „wenkvlies” der vogels — over het oog trekken, om daarmede volkomen gevrijwaard te zijn voor overmaat van licht. ☞ Wat bleek ons nu — om te beginnen — bij de ransuilen in Artis? Dat deze vogels bij dag veelal met geloken oogen in 't heesterhout zitten, maar volstrekt niet slapen, want bij overvliegen van een kraai zagen we ze dikwijls terstond en fel uitkijken en den vliegende vogel, onder meedraaien van den kop, met de blikken volgen, iets wat ze bij de herhaaldelijke overvliegende wilde eenden en houtduiven dra opgeven. Blijkbaar kijken ze dus „door het kiertje” tusschen hun geloken oogleden! ☞ Tevens bleek ons, dat steenuiltjes, Oehoe's, Ketoepa's, ja zelfs de bij dag immer stilzittende, rustende, bosch- en kerkuilen volstrekt niet altijd slapen, maar terstond weten wat hen te doen staat, volstrekt niet onbeholpen, hun aanval uitvoeren, of de vlucht nemen. ☞ Dit brachten we nu in vergelijkend verband met

Foto C. Steenbergh.

EEN ROERDOMP IN „IMPONEERHOUDING” VOOR DEN IN OUD-VLAAMSCH VERBAND OPGETROKKE BURCHTMUUR.
RECHTS EEN HIER „VERWILDERDE” ARBUTUSAPPEL.

de ons reeds van onze vogelstudies in de vrije natuur bekende feiten, dat vele uilen bij dag — althans bij gedekte lucht — zoo goed als in de schemering of 's nachts vliegen en jagen, en volstrekt niet altijd te slapen zitten; trouwens, zooals reeds gezegd werd, een vogel slaapt maar enkele uren per etmaal! ☞ Vooral echter ook in vergelijkend verband met onze vroeger bij herhaling ook overdag gedane waarnemingen aan Nachtzwaluwen in onze duinen! ☞ Bij de *Nachtzwaluwen* of geitenmelker (zooals deze merkwaardige, volstrekt geen zwaluw zijnde vogel nog altijd ten onrechte genoemd wordt) bleek ons herhaaldelijk, dat een bij dag rustende of broedende vogel — van verre door den veldkijker gezien — veelal met open oogen languit op een afgevalven brok schors of boomtak zit te rusten, of op zijn nestkuiltje in 't sprokkelhout zit te broeden, om bij onze van verre hoorbare of zichtbare nadering op eens de oogen „op een kiertje te zetten” en zich zodoende vrijwel onzichtbaar te maken. Zonder het, onzen zoekenden blik steun gevende, groote, zwarte oog, van dezen vogel, dat ons helpen kan, om kop en dan voorts ook lichaam van den vogel te vinden, is een rustende of broedende nachtzwaluw haast niet te ontwaren. ☞ Kwamen we dan toch naderbij, zoo opende de nachtzwaluw zijn oog verder, maakte met de vleugels eigenaardige, schommelende bewegingen, en vloog dan onmerkbaar bijna op, om voorts met een flauwen kreet, nu vrij ostentatief, weg te wieken, ons als 't ware van de plaats, waar 't nest lag mee troonend! ☞ Bij nachtzwaluwen, zoowel als bij uilen valt dus te constateeren: 1. een schorsachtige „schutkleur” en bij de eerste ook zelfs een min of meer kroestachtig uiterlijk. ☞ 2. Daarmede gepaard gaande, een instinctieven aanleg, om zich op bepaalde plaatsen te juister tijd nog meer „onzichtbaar” te maken, door het ☞ 3. als „complementaire instinct-handeling dan nog bovendien het zoo merkwaardig in functie treden van het „geloken oog” — dat door alle individuen onder gelijke omstandigheden stereotyp uitgevoerd wordt, en dus niet op een individueel aanleeren, een bij 't leven verkregen gewoontevorming, maar op een erfelijken aanleg, een instinct, berusten moet. Een en ander bewonderenswaardige „aanpassing” aan 't natuurlijk milieu! ☞ Nadert de vijand toch, helpt de „aanpassingstoestand” niet langer, zoo vlucht de nachtzwaluw, en neemt de uil een hoogst eigenaardige „imponerhouding” aan, alvorens tot den aanval of tot vluchten over te gaan. ☞ Wordt een uil b.v. „lastig gevallen” door een meezentropje of door ander, hem bij toeval toch bespeurend gevedelte, zoo verandert hij plotseling van tactiek, richt zijn gevederte op, blaast luid, knipt met de oogen, klapt met den snavel, breidt de vleugels uit — waardoor hij nog grooter lijkt — en tilt onder allerzonderlingste gebaren en buigingen beurtelings den eenen poot na den anderen op. ☞ Bij oppervlakkig toezien moge deze „aanstellerij” van den z.g. „uil in doodsnood” eenigermate aan onbeholpenheid, tengevolge van slecht zien doen denken — critisch en onbevooroordeeld beschouwd, moet, in verband met wat van andere vogels bekend is, hierbij gedacht worden aan een *afdreigen*, een *imponerhouding*, waarop aanstonds een aanval ter verdediging volgt, of wel een te juister tijd heil in de vlucht zoeken! ☞ In verband tenslotte, met wat we kort geleden in den Zoö te Londen bij een grooten Podargus konden waarnemen — ook al weer een vogelvorm, die, nauw aan de nachtzwaluwen verwant, een dergelijk uiterlijk gepaard met overeenkomstigen erfelijken aanleg vertoont — komt ons onze uitleg van het „geloken oog” van uilen en nachtzwaluwen juister voor, dan de vrij willekeurige en blijkens de verschillende vermelde feiten onhoudbare interpretatie, die nog altijd de uilen als „lichtschuwe nachtroofvogels” beoordeelt. ☞ Naast onze waarnemingen in de vrije natuur, heeft niet het minst de tegenwoordige, mooie en doelmatige inrichting der uilenverblijven in Artis ons aan onze biologische verklaring van 't z.g. „dagslapen”, van 't „geloken oog” der Uilen cum

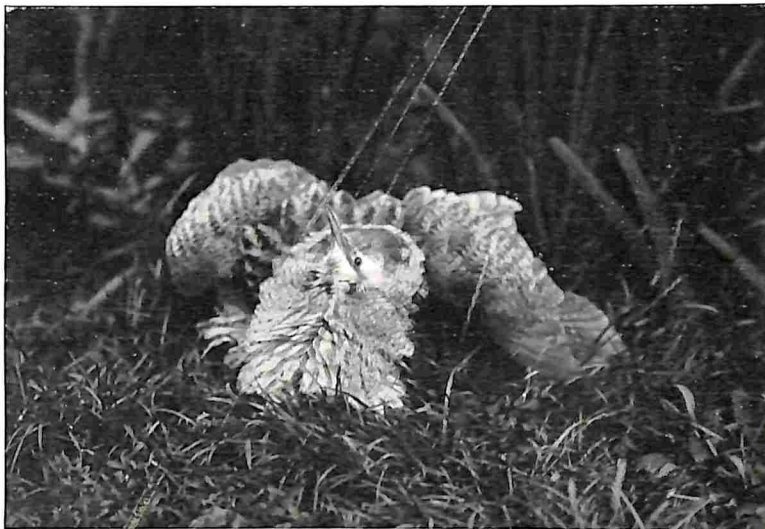

Foto C. Steenbergh.

DE ROERDOMP IN „IMPONEER”- OF „AFWEERHOUDING” EEN SNAVELUITVAL UITVOEREND.

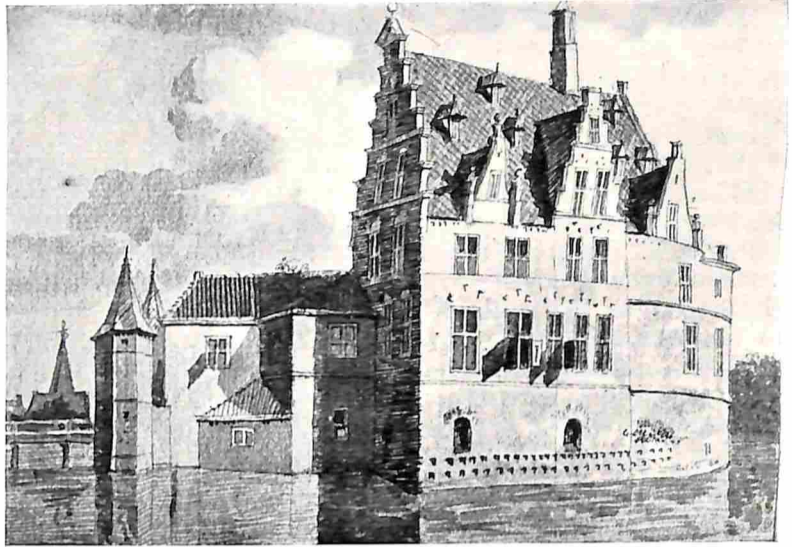
suis geholpen. Merkwaardig in verband met de door ons geopperde — en gaarne voor beter gegeven — meening is dan nog het feit, dat ook in de systematische zoölogie de oude opvatting, volgens welke de uilen als nachtroofvogels met de dagroofvogels vereenigd werden, en die grootendeels op leefwijze en uiterlijke bewerktuiging, maar niet op diepgaand vergelijkend anatomisch onderzoek berust, niet meer houdbaar is, sinds Prof. Fürbringer in 1888 te Amsterdam het resultaat zijner zeer omvangrijke „Untersuchungen zur Morphologie und Systematik der Vögel” hoofdzakelijk met materiaal van het Genootschap verricht, verschijnen liet in het door „Artis” uitgegeven Wetenschappelijk tijdschrift „Bijdragen tot de Dierkunde.” ☞ Prof. Fürbringer toch, brengt Uilen, Nachtzwaluwen, Gier- of Torenzwaluwen (die ook al weer geen eigenlijke zwaluwen zijn) Podargidae, Spechten en nog andere vogelvormen in één groep samen, die naar bouw en afstamming met roofvogels geen verwantschap heeft! ☞ Wat niettemin toch weer niet wegneemt, dat de uilen bij hun roofvogelwijze niet alleen allerlei merkwaardige aanpassingen hebben verkregen, als b.v. hun zacht gevederte, onhoorbare vlucht, groote „nachoogen”, groote oopening, maar ook allerlei uiterlijke overeenkomst met de roofvogels, zooals b.v. de combinatie van haaksnavel en grijpklaauwen, het geweldig spiervermogen der pooten, die met hun krachtige klauwen 't voornaamste aanvalswapen vormen. Terwijl zij ook, wat het skelet en de spieren der pooten, de buigers en strekkers der teenen betreft, met roofvogels een niet origineele, maar in den loop hunner ontwikkelingsgeschiedenis „secundair” verkregen overeenkomst vertoonen. ☞ Hun „keerteen” — de vierde teen, die willekeurig naar voren of naar achteren kan worden gebracht — hebben ze echter behouden; daarmede geven ze weer een treffend uiterlijk blijk van verwantschap aan de vogelvormen, met wie ze naar Fürbringer hun oorspronkelijke, stamvaderlijke „aanvangsvormen” gemeen gehad zullen hebben. ☞ Ten slotte nog een enkele opmerking over den zich zoo doodstil in 't oeverriet schuil houdenden Roerdomp, een vogel, dien ge in de vrije natuur heel moeilijk te zien zult krijgen, maar dien ge hier aan 't water van de slotgracht in heel zijn eigenaardig doen en laten kunt bespieden. ☞ We wijzen u dan eerst op zijn zoo merkwaardige „schuthouding”, die — al treedt ze ook niet terstond bij de geboorte maar eerst later op wanneer de jonge vogels vrijwel hun volwassen grootte bereikt en hun eerste vederkleed gekregen hebben — door alle jonge roerdompen zonder voorafgaand oefenen of aanleeren, als de tijd daarvoor gekomen is, instinctmatig en stereotiep wordt uitgevoerd, en hiermede dus als *erfelijken, aangeboren aanleg* zich laat kennen. ☞ Prachtig, zooals de roerdomp met zijn uiterlijke „camouflage”, die beantwoordt aan bovenbedoeld merkwaardig instinct om zich tegenover werkelijken of vermeenden vijand terstond „in postuur te zetten” — hiermede in zijn omgeving plots, als bundel riet of boomstomp vermomd, zich „onzichtbaar makend” — aangepast is aan zijn natuurlijk milieu, het rietland aan of in den pool. Daar laat hij, in den voortplantingstijd, die al eind Februari aanvangt, — om met Groenewegen te spreken — „zijn somberen toon hooren”, of beter en elders konden waarnemen — met naar den grond of den waterspiegel neergebogen kop (en dus niet, zooals 't volksgeloof luidt, onder water!) worden uitgestooten. ☞ Zoodra en wendt den vijand zijn met overlangsche strepen beteede menigte van stengels van 't rietbosch, of volstreckte overeenkomst vertoonend met een ouden, gegroefden boomstomp. Zoo laat hij — doodstil staande — maar angstvallig toeziend — het gevaar aan zich voorbij gaan, wanneer hij zich althans niet reeds lang te voren uit de voeten heeft gemaakt. ☞

Wordt hij echter bemerkt en neemt zijn vijand een aanvallende houding aan, zoo verandert onze rietlooper plotseling en verrassend als *eveneens instinctmatig uitgevoerde tactiek*. Even onverwachts als verbluffend neemt de roerdomp nu zijn indrukwekkende „weer-“ of „imponerhouding“ aan. Neerhurkend met uitgebreide vlerken en opgezette veeren, schijnt hij opeens veel grooter geworden en wacht hij met paraten snavel den aanval af, om daarbij dan niet b.v. naar de handen, maar *recht naar 't gelaat van zijn aanvaller, op diens oogen, zijn snaveluitval te richten!* Reigers, ooievaars, roofvogels enz. zullen terstond datgene met snavel of klauwen aangrijpen, wat hun 't eerst nadert, in casu de uitgestoken handen dus, of een hun toegestoken bezem of roeispaan. Merkwaardigerwijze echter attackeert de roerdomp, die instinctmatig in „schuthouding“ het gevaar tot vlak bij naderen laat, even instinctmatig en doeltreffend met een specifieke „imponer“-of „afweerhouding“, zoo noodig gevolgd door een fellen, welgerichten snavelstoot, die maar niet 't hem 't eerst voor den snob komende lichaamsdeel van den aanvaller treft, maar diens kop, en wel ter plaatse van de oogen, zoodat de aanvaller meest terstond buiten gevecht gesteld, althans tot afdeinzen gebracht wordt. Welk een merkwaardig verband ook hier weer van vorm en functie, van doel-en-middel. Waarbij we wel hebben te bedenken, dat de roerdomp hierbij niet een aangeleerd, zelfuitgevonden kunststuk uitvoert, maar handelt krachtens erfelijken *aandrift, aangeboren instinct*. Komt het gedrag van den roerdomp grootendeels neer op handelingen, die erfelijk en aangeboren zijn, zoo is hiermede niet gezegd, dat de vogel niet in staat zou zijn dien aangeboren, instinctieven aanleg op den duur eenigermate uit te breiden of min of meer te wijzigen op grond van allerlei toevallige ervaring, die tot aanleeren en gewoontevorming kan leiden. Daarover zij thans hier niet verder uitgeweid. Wie er meer over wenscht te weten, leze ons opstel in „Ardea“, het tijdschrift der Ned. Ornithol. vereeniging (Jaarg. XI. Afl. I), dat een en ander over merkwaardige instincten en gewoontevormingen bij vogels, (o.a. bij den roerdomp,) in Artis zoowel als in de vrije natuur waargenomen ten beste en voor beter geeft.

A. F. J. PORTIELJE.

GROOT- EN KLEIN-POELGEEST BIJ KOUDEKERK.

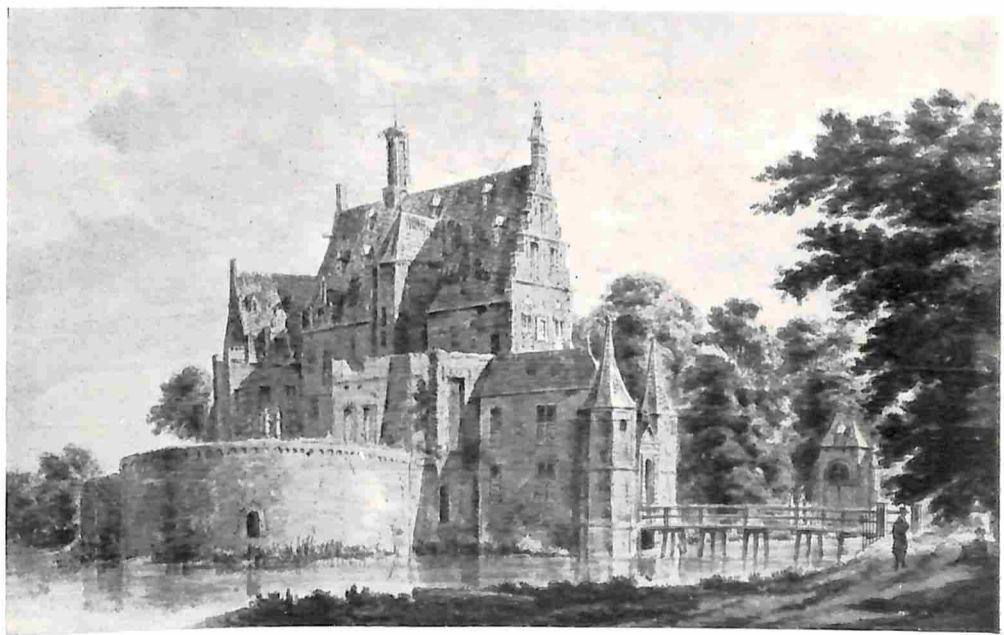
DE beide adellijke huizen die eens een sieraad van Koudekerk's omgeving vormden, dankten hun naam aan dien hunner heeren, die weder hun naam ontleenden aan dien van den reeds in 960 genoemden burcht, gelegen ten noorden van Leiden op den zoom van poelen en geestgronden, het eigenlijke stamslot van het vermaarde Hollandsche riddersgeslacht der Poelgeesten, „het rechte Huys Poelgeest“, zooals Orlers zegt, dat, zij 't in veel veranderde gedaante, nog bestaat, en thans meestal „Oud-Poelgeest“ wordt genoemd. 1) De beide Koudekerksche Poelgeesten zijn minder gelukkig geweest: van klein Poelgeest is geen spoor, van Groot-Poelgeest nog slechts een onbelangrijk restje overgebleven: het benedengedeelte van een bouwvallig en met klimop begroeid achtkant torentje dat oprijst nabij de stille gracht om een boomrijk eilandje, enkele minuten ten oosten van Koudekerk's schilderachtig bedehuis. Een ruïne kan men dit simpele overblijfsel moeilijk noemen; 't is niet veel meer dan een kleine herinnering aan het trotsche kasteel, dat hier eens verrees. De Huis te Horn (of Hoorne) heette de vermoedelijk in de 13de eeuw gebouwde burcht aanvankelijk, die ongemeen sterk en bijkans ongenaakbaar moet geweest zijn, als men de lage drassige omgeving onder water zette. Toen oud-Poelgeest in de 14de eeuw in het bezit der van Alkemade's kwam, schijnt de zetel van het aloude geslacht naar het huis te Horn te zijn overgebracht; althans in 1326 heeft Dirk van Poelgeest, Heer van Hoogmade, er zijn intrek genomen, en sinds dien tijd neemt

HET VOORMALIG KASTEEL GROOT-POELGEEST,
NA DE VERBOUWING VAN 1606.
Naar een tekening in het gemeentearchief te Leiden.

het zijn naam aan; als ruim een halve eeuw later een andere heer van Poelgeest in de nabijheid een nieuw kasteel doet verrijzen, wordt het, ter onderscheiding van dit (het lage huis te Poelgeest of Klein-Poelgeest) het hoge huis te Poelgeest of Groot-Poelgeest genoemd. Na heer Dirk's overlijden bewoonden zijne zoons Gerrit en Jan, ijverige aanhangers der Hoeksche partij, het sterke slot, dat door Graaf Willem van Beieren te vergeefs werd opgeëischt. Een tiental jaren later evenwel verzoenden zij zich met den Hollandschen graaf en werden sindsdien zijn getrouwe aanhangers. Jan, de jongere zoon, stichtte omstreeks 1355 het slot Klein-Poelgeest, en daar zag o.a. zijn dochter Aleydis omstreeks 1365 het levenslicht, de schoone Aleid, die als kamerjuffrouw bij Margaretha van Lichnitz, de gemalin van Graaf Aelbrecht van Beieren, het hart van dezen laatsten in vuur en vlam zette, hoewel hij de jaren der ouderdom reeds was ingetreden. Bekend is, dat Aleid van Poelgeest haar grafelijken minnaar tot sterke begunstiging van de Kabeljauwsche partij wist te bewegen, met het gevolg, dat zij 22 September 1392 op het Buitenhof van die Haghe door eenige Hoeksche edellieden vermoord werd. De geschiedenis van Klein-Poelgeest is niet zeer belangrijk; er is in elk geval weinig van bekend. Intusschen schijnt het in 1420 verwoest en omstreeks 1437 weder opgebouwd te zijn. Toen ruim een eeuw later het kasteel Oud-Teylingen in de familie kwam, heeft Klein-Poelgeest geruimen tijd onbewoond gestaan. Tallooze malen is het daarna van eigenaar verwisseld. Wie het in den staat heeft gebracht waarin onze afbeelding op blz. 465 het vertoont? Vermoedelijk Heyndrick Sergeansz, een Leidsch magistraatspersoon, die

1) Zie het artikel over „Oud-Poelgeest“ in „Buiten“ van 23 en 30 Oct. 1915.

HET VOORMALIG KASTEEL GROOT-POELGEEST.
Naar de tekening van A. de Haen in het gemeentearchief te Leiden.

Klein-Poelgeest in 1614 had gekocht en er ruim 20 jaren eigenaar van was. Uit de andere afbeelding, reproductie naar een fraaie aquarel, die het slot (in verval) aan de achterzijde te zien geeft, blijkt, dat hier in 't midden een gedeelte van 't middeleeuwsche kasteel met een vierkanten toren was behouden gebleven. Dat Louis Trip de Marez, die in 1742 de ridderhofstad Klein-Poelgeest aankocht, plan had het huis door een nieuw te vervangen, moge een feit zijn, maar afgaande op den stijl, die allesbehalve dien van het midden der 18de eeuw vertoont, kunnen wij niet aannemen, zooals W. M. C. Regt beweert 1), dat de beide vleugels van het gebouw aan hem zijn te danken. ☞ In den aanvang der 19de eeuw was het huis deerlijk vervallen en in 1832 werd het gesloopt. Aan Klein-Poelgeest is de door Beets berijmde geschiedenis van Guy de Vlaming verbonden, waaraan een ware gebeurtenis ten grondslag schijnt te liggen, die echter niet in de 16e- maar in de 17e eeuw plaats greep. Guy de Vlaming zou Bonaventura van Randerode van der Aa zijn geweest, die in 1672 heer van Klein-Poelgeest werd. ☞ Belangwekkender is Groot-Poelgeest's geschiedenis. Onder den kleinzoon van den hierboven reeds genoemden Gerrit van Poelgeest, die eveneens Gerrit heette, werd het kasteel, in 1415, door een geweldigen brand geteisterd; vijf jaar later werd de burcht, die als een der wijkplaatsen van de Hoekschen bekend stond, stormenderhand veroverd en met den grond gelijk gemaakt. Waarschijnlijk heeft Allaert of Albrecht Beylinc, een partijganger van Gerrit's vijand Jan van Beieren, de verwoesting geleid. Hiermede zou het onbarmhartig optreden van Gerrit van Poelgeest tegen Beijlinc toen hem na de verovering van Schoonhoven in 1425 ook deze in handen viel, verklaard zijn. ☞ Groot-Poelgeest verrees uit zijn puin. Maar toen in 1488 al weder een Gerrit van Poelgeest, kleinzoon van den bovengenoemden, zijn burcht door de Hoekschen liet bezetten en versterken, werd ook deze met de vernietiging van zijn slot gestraft. Een volgende heer Gerrit echter deed weder Groot-Poelgeest verrijzen. En toen de Spanjaarden het nieuwe kasteel tot een onbewoonbaren bouwval hadden gemaakt, was het weder een Gerrit van Poelgeest, kleinzoon van den voorgaanden, die het slot herbouwde. Deze Gerrit was ondertekenaar van het verbond der Edelen, werd een trouw aanhanger van Willem van Oranje, en stond bij dezen in hooge eer. Maar — hij bleef het oude geloof getrouw, en werd al spoedig geen ambten en bedieningen meer waardig gekeurd. Zoo kwam hij, die tot dusverre te 's Gravenhage had gewoond, er toe zich op zijn voorouderlijk goed terug te trekken, waartoe echter eerst het vervallen huis door een nieuw moest worden vervangen. Aan geld om een luisterrijk slot te stichten ontbrak het hem niet: hij was gehuwd met de schatrijke Anna van Glimes-Berges, dochter van Ferry, Heer van Grimbergen, en zuster van den bekenden Antwerpschen bisschop Willem, later Aartsbisschop van Kamerijk. ☞ In 1606 was het nieuwe kasteel gereed, een fraai hoog huis, prijkkende met de sierlijke topgevels welke in dien tijd zoo geliefd waren. Aan de achterzijde bleef echter een gedeelte van het oude kasteel bewaard, waaraan ook eenige muurbrokken en een groot rondel voor den linker zijgevel herinnerde. Een door torentjes geflankeerde voorpoort, wellicht ook een hersteld overblijfsel van het vroegere kasteel, vormde den toegang tot het statige huis. ☞ De nakomelingen van den stichter van dit nieuwe kasteel leidden een verkwistend leven, zoodat in 1692 het huis en de verdere bezittingen verkocht moesten worden om de talrijke schuldeischers te voldoen. Tevergeefs trachtte Gerrit van Poelgeest, de laatste van zijn geslacht, die in 1713 als majoor van een regiment ruitierij te 's Hertogenbosch is overleden, dezen verkoop ongedaan te maken. De nieuwe eigenaresse, Alida van Schellingwouw, hield tot haar dood, in 1717, op Groot-Poelgeest verblijf. Daarna werd het kasteel niet meer bewoond; het geraakte allengs in verval, en was reeds in 't midden der 18de eeuw grootendeels verdwenen. Het langst schijnen de torentjes der voorpoort behouden te zijn gebleven, waarvan één nog

langen tijd als gevangenis is gebruikt. De overblijfselen van dit torentje, afgebeeld op onze voorplaat, resten nog slechts van het eens zoo sierlijke huis. Neen, nóg iets: in den voorgevel van de bijbehorende hoeve prijkt nog een wapenstein, afkomstig van Groot-Poelgeest's hoofdingang. Bovendien is nog het koetshuis van het kasteel behouden gebleven (zie afb. op deze blz.), een eenvoudig baksteenengebouwtje, waarvan slechts de blokjes natuursteen, die deur en vensters omlijsten, en eenige sierlijke ankers de aandacht trekken. ☞ Het is wel héél weinig. En wie thans het vreedzame Koudekerk bezoekt heeft wel veel verbeeldingskracht nodig, om zich den tijd terug te denken, waarin hier twee burchten hun sterke muren vertoonden, en middelpunten van actie waren voor Hoekschen en Kabeljauwschen, den tijd, waarin de bekoorlijke Aleid van Poelgeest hier haar jeugd jaren doorbracht, onbewust van het lot dat haar wachtte, de tijden ook, waarin keer op keer de heeren van Poelgeest den alouden zetel van hun geslacht deden oprijzen uit de puinen.

A. L.

1) In een artikel in het Leidsch Jaarboekje van 1907, (blz. 126), dat wij overigens met dankbaarheid hebben geraadpleegd.

DE DOOD VEREENIGT.

Foto C. Steenbergh.

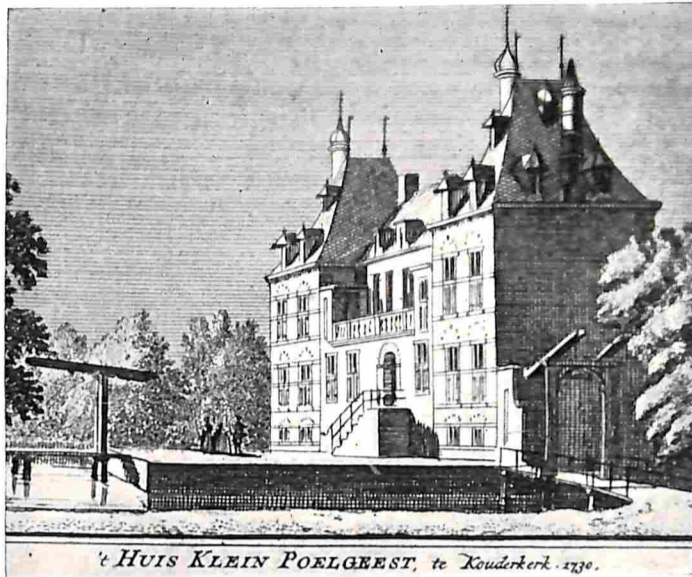
HET KOETSHUIS VAN GROOT-
POELGEEST TE KOUDEKERK.

„JULLIE hebt elkaar dus nooit meer gesproken of geschreven?” ☞ „Nee, we hebben elkaar zelfs nooit gezien, zolang jullie getrouwd bent. Eenmaal heb ik hem nog gezien, in Amsterdam op het station, maar hij zag mij niet”. ☞ „Je neemt het me toch niet kwalijk, Lizzy, dat ik dit ben komen vragen? God, je weet niet, hoe wanhopig ik geweest ben. In de eerste plaats door zijn verlies en daarbij dan die gedachte aan jou. Die ellendige twijfel: hij heeft nooit van me gehouden; het was alles maar comédie”. ☞ De ronde bruine oogen in het knappe, blozende gezicht zagen met een droevig-smeevende uitdrukking op naar het fijn-bleeke meisje naast zich. ☞ „Nee, Marie, zeker niet. Ik begrijp heel goed, hoe moeilijk het voor je geweest is, hier te komen en hoe je gestreden moet hebben. Ik vind het heel dapper van je, dat je zekerheid hebt willen hebben”. ☞ „Ach ja, Lizzy. Die twijfel is eigenlijk al oud en dateert al uit den eersten tijd van ons engagement. Hij wilde nooit over jou praten. God, ik was nieuwsgierig en trachtte het gesprek zoo nu en dan op joute brengen, maar nooit ging hij daarop in en eens werd hij kwaad, verzocht me daar niet meer over te spreken. „Daar blijf je af”, eindigde hij. Ik schrok, wist niet, hoe ik dat op zou vatten. Ik meende, dat hij nog altijd van jou hield en had toch niet den moed er weer over te beginnen. Je naam is toen tusschen ons en ook later in ons huis nooit meer genoemd, behalve toen Lina Bosschert ons eens vertelde van je engagement en later weer, dat het uit was. En nu, in de laatste dagen van zijn ziekte, als hij ijde, sprak hij altijd maar over jou. Altijd was hij met jou bezig en soms ook, als hij bij kennis was, fluisterde hij je naam. Ik durfde niets vragen. Hij was al zoo zwak, stervende, en hij heeft geen woord er over tegen me gesproken. Maar even voor hij stierf, toen hij al afscheid had genomen van mij en de kinderen, fluisterde hij nog weer heel zachtjes jouw naam”, een opwellende snik belette haar verder te spreken en nerveus bracht ze het in elkaar gefrommelde zakdoekje naar haar mond. ☞ Onder het gewelf van elkaar de hand reikende sparreboomen waren de twee donker gestalten, de eene in rouw, de andere, slank, in donkerblauwen regenmantel. ☞ Lizzy's grijsblauwe oogen staarden, zonder te zien, door de groene schemering van het boschpad. ☞ „Je moet daaraan niet zooveel waarde hechten, Marie”, zong haar klankrijke stem. „Een negenjarig huwelijksleven lang heb je er niet aan getwijfeld, dat hij van je hield, was hij heelemaal van jou, en omdat nu, in zijn hallucinaties, een vriendschap van lang geleden een groote rol speelde,

wordt je zóó bedroefd. Dat is toch niet rechtvaardig, dat is gebrek aan vertrouwen". ☼ „Je hebt hem niet gehoord", fluisterde Marie, het hoofd buigend. O, God, waarom was ze hier gekomen? Het hielp immers niets. Die naast haar was zoo koud en ongenaakbaar als ijs. Ze zou toch nooit wéten. ☼ Maar in Lizzy's oogen flikkerde een licht op, een stille triomf. Een oogenblik sloot zij ze. Dus toch. Ook hij had niet kunnen vergeten. Een warm geluksgevoel omving haar en tegelijk doorstroomde haar medelijden met haar, die naast haar ging, die zij eens benijd had en die haar nu plotseling zoo arm leek. ☼ „Hoor, Marie", begon ze op half beschermenden toon, „ik wil je precies vertellen, wat er ooit tusschen

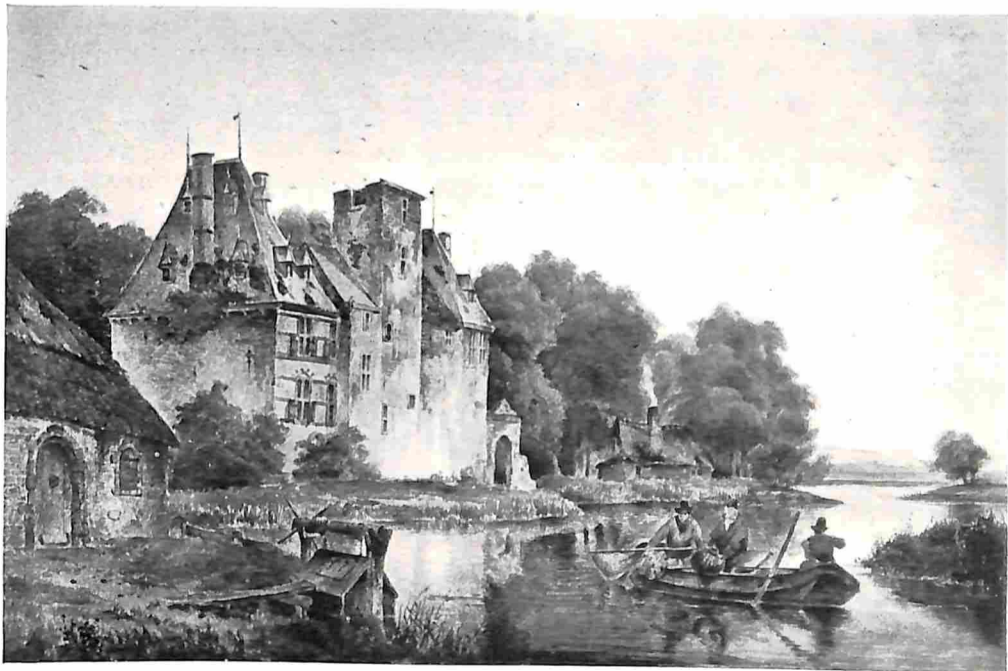
ons is geweest; als ik het tenminste onder woorden kan brengen. Het was soms zoo vaag en verward. Je weet, dat we tien, elf jaar geleden heel bevriend waren, Wil en ik. Iets meer dan bevriend. Mèn hield ons voor geëngageerd en wij zelf beschouwden ons ook half en half zoo, en toch ook weer niet. Het was een eigenaardige verhouding. Wij zaten lange avonden bijeen, lazen samen, spraken over onze gemeenschappelijke sympathieën, legden elkaar onze diepste zielsaangelegenheden bloot, maakten lange wandelingen en fietstochten. Ik was volkomen gelukkig, wenschte niet anders, dan dat dit altijd zoo zou blijven, maar hij was blijkbaar niet bevredigd. ☼ Ik ging een paar weken uit logeeren. Ik verwachtte hem bij mijn thuiskomst dadelijk bij me te zien, maar hij kwam niet. Ik ging 's-avonds wat fietsen, en bij mijn terugkeer naar de stad, in de schemering, zag ik opeens voor me oploopen hem en jou, gearmd. Ik schrok en wilde omkeeren, maar, me beheerschend, wilde ik niet jaloersch zijn en vond den moed om door te fietsen en vriendelijk te groeten, als een vreemde. Hij groette nerveus terug en bloosde sterk. Ook jij kreeg een kleur. Den eerstvolgenden keer, dat ik hem ontmoette, was ik de koele beminnelijkheid zelf. Onnoozele negentienjarige hals, die ik was, meende ik, dat ik mijzelf en hem die houding schuldig was. Er was immers nooit iets anders als vriendschap tusschen ons geweest. 't Was natuurlijk, dat die nu verkoelde, nu hij zich ging engageeren. Gelukkig zag ik hem niet heel vaak meer. Voor zijn laatste examen ging hij naar een andere universiteit. Jullie woonden in een andere stad. Het toeval heeft ons niet weer bij elkaar gebracht en we hebben elkaar ook niet gezocht. Ik heb hem nooit weer ontmoet.

Voilà tout". ☼ Kalm en overtuigend had ze gesproken, maar bij de laatste woorden beefden toch even de fijne, dunne lippen van den strengen mond. Wat ze verzweg, welke machtig in haar op. De herinnering aan die dagen van schrijnende pijn, van wanhopigen strijd met zichzelf. Hoe zij had begrepen in één oogenblik, wát hij vond bij de oppervlakkige, maar fleurige, levensblijde jonge vrouw met den altijd even geopenden, vragenden kindermund, en tegelijk haar diepstverborgene eigen gevoelens en verlangens. Haar beleedigde trots kwam in opstand. Had zij ook niet kunnen geven, wat die andere gaf en zooveel meer! Maar haar arme, verscheurde hart had ze opgesloten in haar binnenste, ze wilde er zelf niet naar luisteren. Ze schuwde elken medelijdenden blik, deed zich geweld aan om glimlachend te spreken over „dat lieve engagement, dat op handen was", kwelde zich door vriendelijkheid op vriendelijkheid te bewijzen aan Marie, aan hem. Tot haar eens bij een dergelijke comédie een smartelijk verwonderde blik van hem trof, waarin de vraag lag: „Ben je dan werkelijk zóó! Is

HET HUIS KLEIN-POELGEEST, VOORZIJDE.

er nooit iets tusschen ons geweest? Heb ik me alles maar verbeeld?" Ze had er inwendig over gejuicht, dat haar masker zoo ondoorgrondelijk was, maar ook had feller de pijn geschrijnd. Heel kort daarop was hij weggegaan. O, hoe had ze later dien onbuigbaren trots verwenscht. Waarom had ze niet om hem gevochten, zooals ze zag, dat soms andere vrouwen deden om een man. Hem vergeten kon ze niet. Eens had ze het gemeend. Ze had het geprobeerd, had zich verloofd. Twee maanden had ze de leugen gedragen. ☼ ☼ Ze waren aan den rand van het bosch gekomen en zetten zich op een bank onder een bruine beuk. De herfstige bladen gloeiden rood in het licht van de ondergaande zon, die als een groote, vurige bol boven de velden hing en langzaam in strepen van nevel verdween, waaruit soms plotseling weer stukken gloeiend robijn te voorschijn lichtten. ☼ Marie vertelde het een en ander van hun leven. Hoe Wil het altijd heel druk had gehad, zoo'n groote praktijk. Hoe hij kou had gevat en zich had verontachtzaamd. Daarna zijn ziekte. De kinderen waren nu acht en vier. Suze had veel van Wil, maar de kleine jongen leek meer op haar. ☼ Lizzy vroeg, wat haar plannen waren, of ze in dezelfde stad bleef wonen. ☼ Dat was wel haar bedoeling. Maar ze ging in een kleiner huis wonen, dat was gemakkelijker. Och, ja, ze had daar nu eenmaal haar kennissen en voor de opvoeding van de kinderen was het ook goed. ☼ Ze vroeg of het Lizzy beviel in haar werkring. Ja, ze hield van les geven. Maar toch niet voor altijd. Ze deed nu moeite voor een betrekking aan een bibliotheek. ☼ Zwijgend staarden ze nog een poosje naar den rozen avondhemel, die boven hun hoofden al diep-blauw werd, naar de vurig-gouden strepen aan den horizon. De koelte steeg op. Bovendien werd het tijd voor Marie's trein. ☼ ☼ De trein kwam binnen. Haastig zochten ze een coupé. Marie drukte Lizzy de hand. ☼ „Hartelijk dank, hoor, voor alles. Hartelijk dank. Als je in de gelegenheid bent, kom me dan eens opzoeken. Toe, belooft het me". ☼ „Niet te danken. Zeker, ik zal heel graag eens komen. Ik kan niet zeggen wanneer. 'k Heb het altijd zoo druk, maar ik kom stellig eens". Nog een handdruk, nog een groet door het raampje en de trein zette zich in beweging. ☼ Marie leunde met het hoofd in de kussens. Rechts van zich zag ze het bosch voorbijvliegen, waar ze zoo juist gewandeld hadden. Ze was voldaan over haar

KLEIN-POELGEEST, ACHTERZIJDE, IN VERVAL.

Naar een aquarel in het gemeente-archief te Leiden.

bezoek. Er was dus nooit iets geweest. Maar toch.... dat vreemde oplichten van Lizzy's oogen.... Zou er toch.... Nee, niet meer twifelen. De ander was volkomen oprecht geweest. Ze hadden elkaar nooit meer gezien. Er was dus nooit iets geweest. ☼ Ze sloot de oogen en moe dommelde ze in. Het beste, wat je in een trein doen kon, vond ze. ☼ ☼ Lizzy koos den weg buitenom, door de boschlaan. Het was er eenzaam. Langzaam ging ze, in een wonderstemming, door de schemering. Het hoofd achterover, de grijze oogen wijd-open naar de beweeglooze toppen der boomen, waartuschen diepviolet de avondhemel donkerde, dronk ze de stilte in. Vocht zette zich in kleine druppels in de blonde krulletjes rond haar mutsje. Nu sloot ze de oogen, ging voort als in een droom. Een gevoel van onuitsprekelijke gelukzaligheid vervulde haar. Nee, ze was niet meer alleen. Hij was bij haar, om haar, naast haar. Het was haar of haar hoofd, als ze het zoo achterover liet leunen, gesteund werd, of een adem over haar voorhoofd streek. Als ze zich nu achterover liet glijden, zou ze niet vallen, maar zacht worden gedragen. ☼ „Wil”, zei ze een paar keer zacht in de stilte, „Wil”. Maar ze behoefde geen woorden. ☼ Ze ging langs het schoolgebouw. „Morgenochtend negen uur les. Vroeg opstaan”, flitste het door haar gedachten. Ze glimlachte. Ja, maar daar, schuin aan den overkant lag het vriendelijke, witte huis met haar gezellige kamer, waar hij bij haar zou zijn, den heelen langen avond, alle avonden, altijd. De droom van haar jeugd was dan toch wél de diepste werkelijkheid geweest van heel haar leven.

ANNIE VAN LEEUWEN.

De Waalsche kerk te Rotterdam.

Bij de afbeelding op
blz. 468.

DE dagen der Waalsche kerk zijn geteld; „le Temple wallon” wordt afgebroken. ☼ Of-schoon de Waalsche Kerk te Rotterdam, zegt Ds L. Bresson in zijn gedenkschrift, den datum van haar 300-jarig bestaan gesteld heeft op 27 April 1890, moet haar eerste oorsprong vroeger gezocht worden dan in 1590. In September 1585 verzochten de Walen van Delft, 's Gravenhage en Rotterdam gezamenlijk aan de Leidsche synode, dat hun een predikant mocht worden toegestaan, waarna Pierre Moreau werd aangewezen de drie kerken te bedienen. Op 1 Januari 1586 bediende hij te Rotterdam het H. Avondmaal, waaruit blijkt, dat er toen reeds een consistorie bestond. In 1586 besliste de Leidsche synode op verzoek van de gemeente te Delft, dat Moreau uitsluitend voor die gemeente werd aangewezen, hem nochtans verzoekende, zoo dikwijls het hem mogelijk zou zijn voor de getrouwen te Rotterdam op te treden. ☼ Op een andere plaats, in van Reijn's Geschiedenis van Rotterdam, lezen wij, dat het allereerste spoor van een bedehuis der Walen te vinden is in de Algemeene kerkrekening van 1591, waar de verzorging der Fransche kerk en wijn, ten dienste dier gemeente, in uitgaaf worden gebracht. Uit de rekening van 1592 blijkt, dat de Walen zich allereerst hebben vereenigd in de kapel van het Bagijnhof, en uit latere rekeningen, dat de Fransche predikanten van wege de stadsregering een bijslag op hun salaris ontvingen, terwijl zij beurtelings voor de Hollandsche en de Fransche gemeenten moesten preeken. ☼ Daar de kapel, die slechts 150 à 200 plaatsen bevatte, te klein werd, hebben de Walen deze vóór of in 1625 verlaten, waarna zij hun bedehuis

vestigden op het Noord Westeinde der Hoogstraat, hoek Roode Zand, waar vroeger het S. Pietershuijsken en later het stads Bos- en Wapenhuis geweest was, dus op dezelfde plaats, waar de kerk zooeven nog stond. Op een steen in den kerk-toren staat het jaartal 1625, toen met den torenbouw een aanvang gemaakt werd, met de bijvoeging, dat de kerk toen verhoogd en vergroot is. ☼ Nadat de „Court of English adventurers”, een college van lakenkooopers, in dat jaar van Delft naar Rotterdam gekomen was, besloot de stadsregering het kerkgebouw aan de Engelschen af te staan, waarna aan de Walen de in 1627 vertimmerde S. Sebastiaanskapel aan de Lombardstraat werd toegewezen. Toen de Engelsche Court in 1656 naar Dordrecht vertrokken was, haastten de Walen zich de kerk aan de Hoogstraat terug te vragen, waartoe zij — zoo lezen wij bij R. N. L. Mirandolle, „Rotterdam in den loop der eeuwen” — den predikant Charles de Rochemont met twee ouderlingen afvaardigden, „veu qu'il est une place, beau coup plus commode que celuy que nous avons presentement et même qu'autrefois”. Hun verzoek werd 5 Maart 1657 ingewilligd. Nadat een aantal wapenborden uit de kerk werden verwijderd en door borden met bijbelsche opschriften

vervangen, werd de dienst 4 November van dat jaar hervat. Toen weldra ook dit gebouw te klein bleek te zijn, werd het verzoek om het te verbouwen en vergrooten 27 Juni 1661 toegestaan, waarna de eerste steen voor het te vergrooten gebouw gelegd werd door den 3-jarigen Abraham de Rochemont, het zoonje van den predikant Charles de Rochemont. Gedurende de verbouwing trok men weder naar de S. Sebastiaanskapel. Den 17en December 1662 werd het kerkgebouw plechtig ingewijd. Het had drie uitgangen aan de voorzijde en een kleinere, welke naar de galerijen ter wederzijde des torens geleidt. Aan deze zijde ziet men zes hooge kerkraden en een laag venster boven den Oostelijken ingang, vijf hooge ramen aan de West- en zes aan de achterzijde, zoodat het gebouw, dat op vier Toskaansche kolommen in het kruis rust, door zeventien hooge ramen licht ontvangt. De toren — de veelbesproken toren — het eigendom der stad, bevindt zich aan de Hoogstraat zijde op het midden van het gebouw en is het éénige, wat na al de verbouwingen (de kerk werd in verband met de komst der Refugiés in 1685 op nieuw vergroot), van de oorspronkelijke kerk is overgebleven. Van den zolder gemeten is hij ruim 20 meter hoog en heeft een vierkant voetstuk boven de lijst van den Zuidgevel, waarop hij schijnt te rusten. Deze voet is in twee deelen gedeeld, heeft van onderen aan elke zijde twee, van boven aan elke zijde drie nissen en is door een balustrade omgeven. Hieruit rijst de sierlijke acht-kante toren, in drie verdiepingen verdeeld, waarvan de onderste een balustrade hebben en op alle hoeken met kleine naaldvormige pyramiden zijn versierd. Het geheel wordt gekroond door een achtkant koepeltje met peervormigen knop, waarop de windvaan is aangebracht. Op den voet des torens staan sierlijke uurwijzers. De groote klok is, blijkens een opschrift, in 1636 gegoten door Kijllanus Wegewart te Kampen. Ook is er nog een z.g. „luiklok”. ☼ Het oude orgel, dat vele gebreken vertoonde, werd in 1705 vervangen. Met toestemming van het stadsbestuur werd het nieuwe instrument besteld bij Jacob Cool te Goes voor 1800 gulden. Reijer Boeckel leverde de orgelkast voor 250 gulden, Cornelis Vergeer de deuren voor 181.10 gld. Het werkstuk werd in 1707 volledig afgeleverd. Ook dit orgel bleek mettertijd onvoldoende en werd in 1865 voor drieduizend gulden verkocht aan de Nederd. Herv.

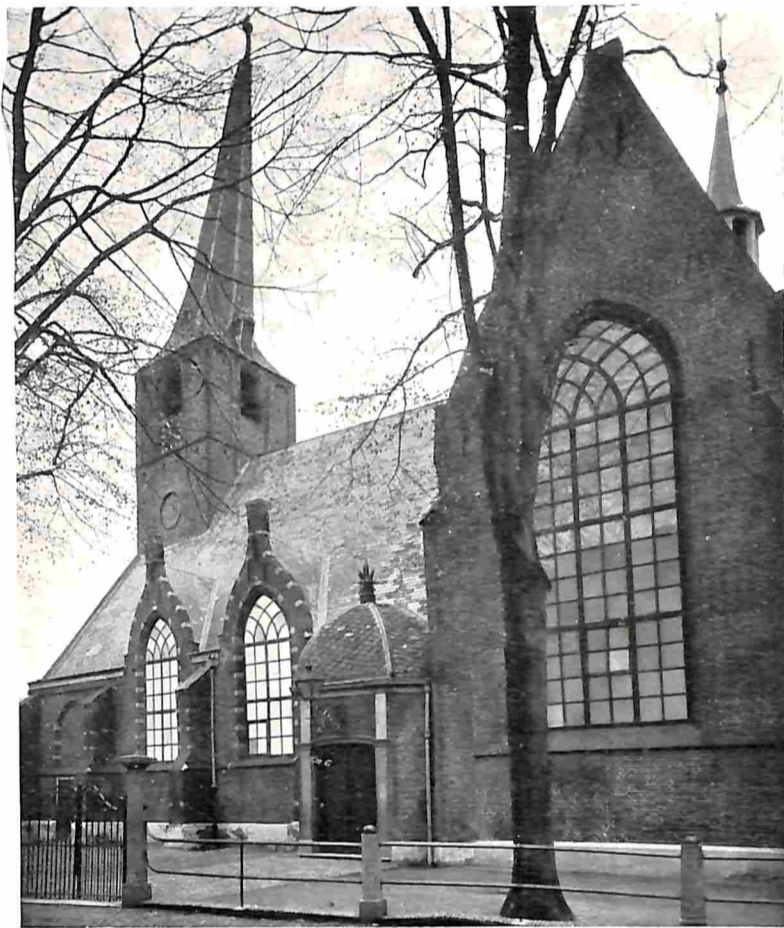

Foto C. Steenbergh.

DE KERK TE KOUDEKERK.

gemeente te Numansdorp. Daarna werd een modern orgel, geheel naar de eischen des tijds, aangeschaft. Het orgel, dat evenals de toren, stadseigendom was, mocht vroeger gedurende de godsdienstoefeningen niet bespeeld worden. Op werkdagen en Zondagavonden werden er uitvoeringen op gegeven „om een stichtelijk genot aan de gemeentenaren te verschaffen”. Na 1 November 1772 werd op verzoek van den ouderling Philippus Jacobus van der Goes, besloten, dat het orgel den zang der gemeentenaren zou begeleiden. Het kerkgebouw bevat behalve een aantal zandgraven, ook diepe kelders. Zooals wij konden lezen in de Nieuwe Rotterd. Courant van 13 September l.l. werden daar in den loop der eeuwen 2000 stadgenooten begraven; de eerste werd in 1693 in de grafkelders der Waalsche kerk ter ruste gelegd, de laatste in 1833, toen een wet of verordening, voor Rotterdam althans, het begraven in kerken verbood. In andere plaatsen was dat later; in Amsterdam b.v. werd nog in Mei 1864 in de oude Luthersche kerk begraven. De overblijfselen der Waalsche Rotterdammers werden met groote zorg overgebracht naar de begraafplaats Crooswijk. In Sept. 1905 werd de Waalsche Gemeente in een proces gewikkeld met de stad omtrent den eigendom van het kerkgebouw, welk proces door de Walen werd gewonnen. Zondag 10 September had de laatste dienst in de Temple Wallon plaats, waarbij de gemeente werd opgeroepen „à bien vouloir assister à ce culte d'adieux suprêmes à l'ancien et vénérable monument des aïeux, présidé par Mr. le Pasteur Dr. L. Reijss”. Met het afbreken der kerk is reeds begonnen waarna het terrein 1 December moet worden opgeleverd om plaats te maken voor...een confectie-magazijn.

K. L. SCHAMP.

Wat is instinct?

door C. BINGHAM NEWLAND.

OFSCHOON de zalm gedurende de zomermaanden in een toestand van verdooving verkeert, wordt zijn slaap, zooals we dien mogen noemen, voortdurend onderbroken door de plotselinge veranderingen die er plaats grijpen in zijn natuurlijk element. Wijziging van temperatuur, stijgen van het water (bij een plotselinge regenval) zal den visch wekken en als de vloed nadert, wordt hij gedwongen zijn tocht stroomop voort te zetten. De zalm zwemt nu, geheel wakker, tegen stroom in, tot het water weer gaat vallen. Dan heeft de hengelaar de meeste kans, niet alleen omdat de visch dan wakker, maar ook omdat hij dan in beweging is, een nieuwe plaats zoekt, om weer te versuffen zoodra de rivier zakt. Ondertusschen is 't water nog troebel, en dit is ook in 't voordeel van den hengelaar. De kans om een zalm te lokken en aan den haak te slaan, is onder deze omstandigheden, als er visch zit, natuurlijk heel groot; maar zoodra het water weer tot zijn zomerpeil gezakt is, wordt de jacht vrijwel hopeloos. Als de herfst komt begint het te beteren, ofschoon de visch zelf er slechter op geworden is; want nu vertoont hij zich dof koperrood in plaats van met glanzige zilveren flanken, zooals we hem in 't voorjaar waarnamen. Maar hij blijft veel grager, eenvoudig doordat 't beest na zijn zomerslaap klaar wakker is en rondtrekt in afwachting van den tijd voor 't kuitschieten. De volgende ontmoeting tuschen hengelaar en zalm heeft in 't voorjaar plaats, wanneer de visch, mager en schraal, zijn zilveren maliënkolder weer heeft aantrokken en dan als „hengst” bekend staat, een

uitgeputte visch. Hij heeft dezelfde gewoonten als vroeger behalve dat hij nu niet langer suf is, en zich veel vaker aan de oppervlakte vertoont, want in zijn tegenwoordigen vermagerden toestand heeft hij meer dan ooit zuurstof nodig, om zich in 't leven te houden tijdens het hooge water dat hem eindelijk de rivier afdraagt. De zalm neemt dus van 't begin tot het einde in zoet water geen voedsel tot zich; maar als „hengst” is de visch veel gemakkelijker te verschalken dan op eenigen anderen tijd, voornamelijk doordat hij wakker is, en misschien ook wel doordat de van nature roofzuchtige visch nu zijn vastentijd bijna op een eind loopt, neiging heeft om naar alles te happen, wat binnen zijn bereik komt. Dit staat echter vast: de „hengst” trekt niet rond op zoek naar voedsel. Men vraagt misschien: „hoe zit dat als de hengelaar levend aas gebruiken?” Mijn antwoord luidt: wat ik van de zalmvliegen gezegd heb, is ook hierop van toepassing. Al dat aas, zonder uitzondering, is toch eigenlijk iets onnatuurlijks. De worm is zooals vanzelf spreekt natuurlijk aas, tot op zekere hoogte wel te verstaan, maar niet drie tegelijk. Met drie

borstelvormen op één haak geprikt wordt er in laagstaand, helder water gevischt, als er geen wormen of ander voedsel op de natuurlijke manier stroomaf komt. Met was, als 't water troebel en forel gemakkelijk met wurmen te verschalken is, kijkt de zalm er niet naar om; en de hengelaar, die weet dat het nergens toe dient, brengt deze methode dan niet in toepassing. Maar in helder water komt de zalm wel eens door louter nieuwsgierigheid gedreven. De visch knabbelt voorzichtig aan 't afhange staartje van den worm, maar meestal laat hij 't los en moet hij nog eens, en nog eens gelokt worden, eer hij den worm werkelijk in de bek neemt. Toch blijft het waar, dat de visch, als hij er den tijd maar voor krijgt, soms 't heele bosje opslikt, ofschoon het te betwijfelen is of wormen, op zoo'n manier gegeten dat de haak ontweken werd, wel in de maag blijven. Laat mij zeggen dat visch heel gemakkelijk iets weer uitspuwt; in alle geval is er nooit voedsel in de maag van zalmen (ook niet in die van „hengsten”) aangetroffen, die al een poos in de rivier hebben vertoefd. Het zou dus, dunkt mij, zoo dwaas nog niet wezen aan te nemen, dat de zalm zijn bosje wurmen niet opslikt omdat hij voedsel

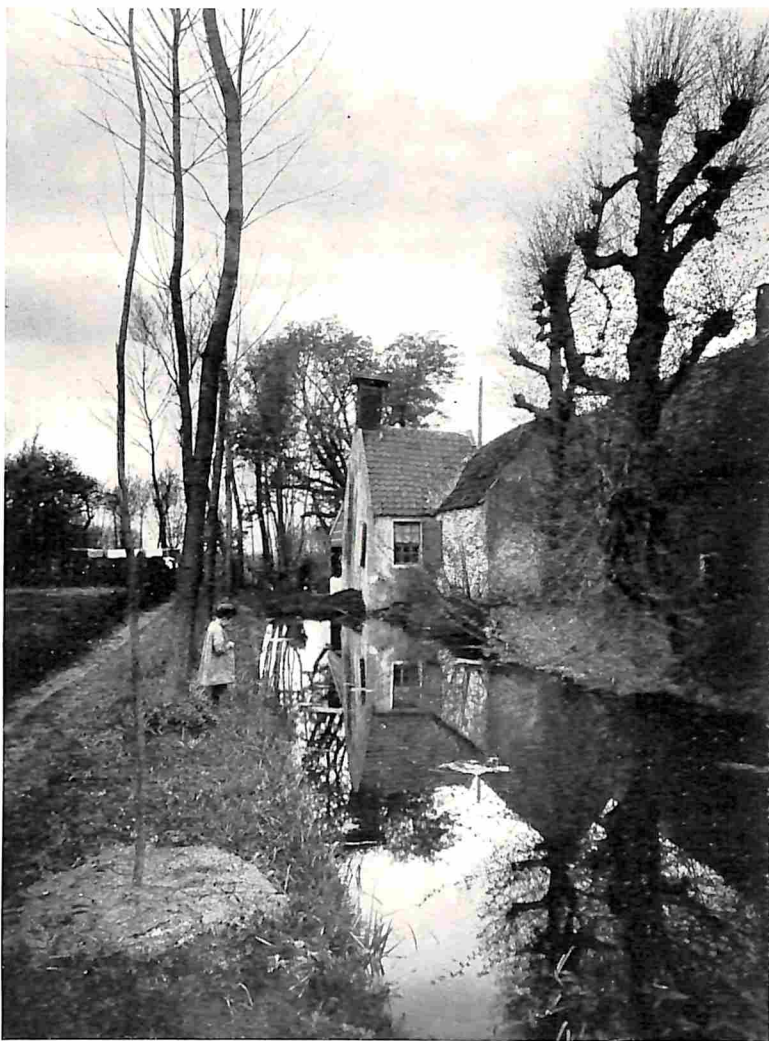

Foto C. Steenbergh.

DE BOERENHOEVE, DIE BIJ GROOT-POELGEEST BEHOORD HEEFT.

noodig heeft. Garnalen zijn een ander soort van aas. Ze zijn soms heel geschikt, maar eigenlijk toch nog het malste van al de dwaasheden waarvan de zalmvisscher zich bedient. Om te beginnen hoort een garnaal in elk geval niet in zoet water thuis, en neemt ze als ze gekookt is een onnatuurlijke kleur aan; hierbij komt nog dat de beweging die de hengelaar haar geeft (ze wordt met den staart vooruit tegen den stroom in gesleept) ook tegen de natuur vloekt. Onder bepaalde gesteldheden van het water echter wekt de garnaal de nieuwsgierigheid van den zalm op; hij volgt haar; maar let eens op (dat gaat soms) hoe hij dat doet. In de meeste gevallen komt hij niet aanschieten, maar achtervolgt hij 't ding langzaam, alsof hij van plan is het grondig te onderzoeken, eer hij 't waagt aan te raken. Dan voelt de hengelaar misschien even een ruk, even trekken aan zijn lijn. Ik breng dit hier zoo ter sprake, omdat het onbegrijpelijk is, hoe een zalm de garnaal kan beetpakken *zonder* aangeslagen te worden, gezien de weerhaken aan 't uiterste puntje — dat is, in den garnalenkop, naar den visch toe. Maar zoo gaat het toch toe, en nu opslaan zou zeer waarschijnlijk mislukken (van 't standpunt van den

hengelaar beschouwd dan). ☞ Ik kan 't me niet anders voorstellen, dan dat de visch een proefhap naar 't aas doet en de *voelsprieten* der garnaal tusschen zijn kaken klemt, die natuurlijk een eindje buiten de haken steken. ☞ Beweeglijk aas — kunst zoowel als natuur — kunnen we met een paar woorden even behandelen, daar het slechts twee vormen zijn van 't zelfde systeem. Het beoogt de aandacht te trekken en wekt daartoe de aangeboren nieuwsgierigheid van den visch op. De grillige bewegingen van zulk aas doen denken aan een machtelozen gevangene, die tracht te ontsnappen. ☞ En hier kan ik wijzen op een natuurlijke wet, die wil dat er niets zal blijven leven, als 't er niet in alle opzichten geschikt voor is, niet in volmaakte overeenstemming met zijn omgeving.

In de ongerepte natuur zien we dus hoe een ziek of gebrekkig dier door zijn makers aangevallen of verdreven wordt, als ze het niet heelemaal ombrengen, in plaats van het, zooals onder de menschen zou geschieden, te verzorgen. Dat een dier in nood verkeert is dus op zichzelf al voldoende om een ander, in 't volle bezit van zijn kracht, een roofdier vooral, tot vervolgen te nopen. ☞ Eer ik dit onderwerp laat rusten, wil ik dit nog zeggen: een zalm eet in zoet water niet. Dit wordt wel zeker bewezen door het feit, dat er nooit (voor zoover ik weet) sprake is van een zalm die levend aas, geen kunst dus maar iets natuurlijks, heeft aangenomen, een gewoonte, die andere roofvisschen, zooals snoek, baars, enz. met hun dood moeten bekopen. Geen hengelaar zou, als hij bij zijn verstand is, 't in zijn hoofd halen voor zalm levend aas te gebruiken. ☞ Ik heb nogal lang bij het zalmvraagstuk stilgestaan om voor den psychologischen kant de aandacht te vragen; maar daartoe is het noodig geweest om de praktijk van het hengelen wat nader te bekijken, ook al om sterker bewijzen te krijgen. Zulke bewijzen, die betrekking hebben op het gedrag van den zalm onder zekere omstandigheden (ik heb ze u hier voorgesteld), zijn slechts bekend aan de echte hengelaars. Ik twijfel er echter niet aan of ze zullen mijn waarnemingen als juist erkennen, wat dan verder hun persoonlijke opvatting ook is aangaande de werkelijke oorzaak, die den zalm er toe brengt boven te komen en naar de vlieg en ander aas te bijten. ☞ Wanneer visch bijeen is (schoolt), geeft ze heel duidelijk uiting aan dat wonder van telepathische „zielsvermenging”. Dit zal blijken wanneer men de bewegingen van een opeengepakte, pas uitgekomen school vischjes bespiedt, zooals voorntjes, en alle mogelijke soorten zeevisch. Evenals bij de vogels, vallen de bewegingen van elk onderdeel samen met die van zijn metgezellen, waardoor de massa zich als één geheel beweegt. Dit is 't best waar te nemen wanneer devisschen midden in helder, stil water zwemmen.

HOOFDSTUK XXIV.

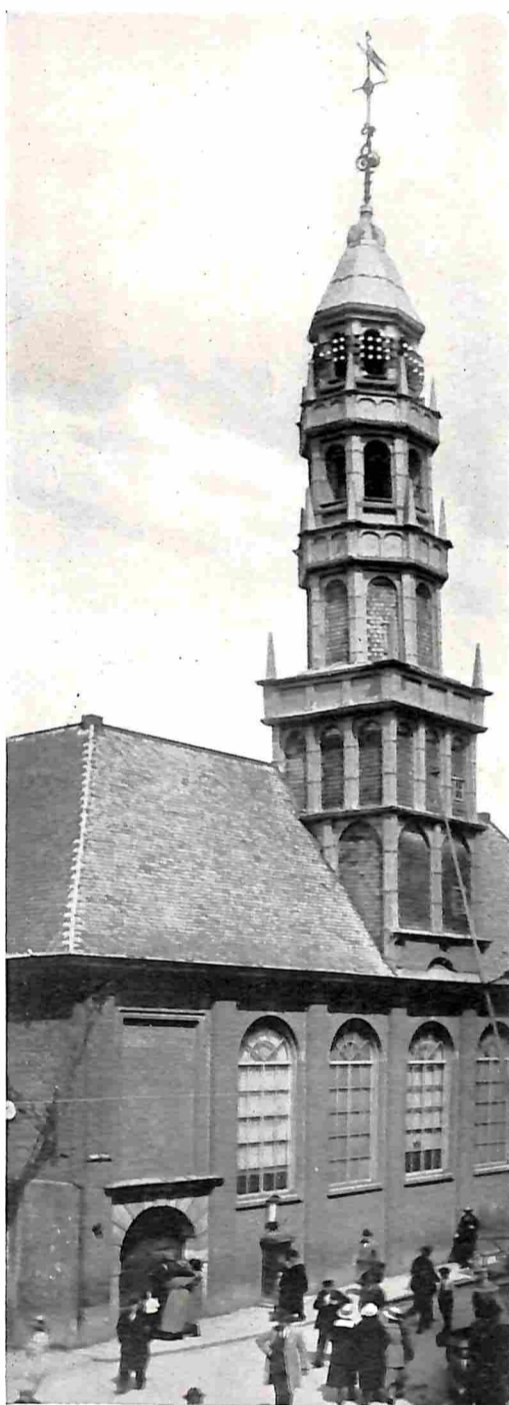
HET ZWERMEN DER BIJEN.

☞ Ik heb tot dusverre, als ik 't over „zielsvermenging” had, beweerd, dat alle enkelingen in een groep, wat geslacht en leeftijd betreft, gelijk zijn; daar er echter geen regel zonder uitzondering bestaat, kan 't geen kwaad zoo'n uitzondering nu eens in de natuur op te sporen, om dien regel te bevestigen. Waarschijnlijk zijn de Hymenoptera er een; laat ons die insecten dus nog eens bekijken. ☞ Het „zwermen” der bijen levert niet slechts een buitengewoon gezicht op, maar is van beteekenis in verband met mijn verklaring. ☞ Waarin schuilt die wonderlijke aantrekkingskracht, die de werkbijen tot slavinnen maakt? „Bij de koningin natuurlijk”. ☞ Juist. Het zwermen is een natuurlijk verschijnsel in alle opzichten. Het voortbestaan dezer diersoort wordt er door verzekerd.

Overbevolking maakt splitsing noodzakelijk, en daar het bij de bijen evenals bij de processierupsen een eerste vereischte is dat ze bijeen blijven als ze een nieuwe kolonie trachten te stichten, is er iets ontstaan, waardoor zij zich bij die omstandigheden aanpassen. ☞ Zoo'n vlucht van een groot aantal insecten, die samen van de eene plaats naar de andere trekken, geschiedt met volmaakte zekerheid. De koningin oefent een groote aantrekkingskracht uit, wel te onderscheiden van geslachtsbekoring, daar het niet tot volle ontwikkeling gekomen vrouwelijke bijen (werkbijen) zijn, die ze onder haar betoovering heeft. Het is ook vrijwel uitgemaakt, dat de zwerrende bijen niet door het gezicht geleid worden, want, nog afgezien van 't feit dat insecten een zeer beperkt gezichtsveld hebben, kan 't meerendeel van den zwerm toch niets van de koningin opvangen, daar deze volkomen schuil gaat achter een muur van de insecten zelf. ☞ Nu zijn de enkelingen waaruit deze bruisende menigte is samengesteld van precies gelijke afmetingen en teekening; de koningin daarentegen is veel grooter en anders gevormd, zoodat ze gemakkelijk door een mensch met eenig begrip van afmetingen te onderscheiden is. De gevolgtrekking die men — volgens mijn bewering — uit dit ongewone verschil kan maken, is, dat, hoewel niet één bij in dat geheel, hoe ze er ook uitziet, ook maar een greintje verstand bezit, ze echter alle doordrongen zijn van een onderbewusten geest; maar in de koningin zetelt een kern — een grooter aandeel dan een van die andere enkelingen heeft. Dit is zeer wel mogelijk, als we de levenskracht in dit buitengewone wezen, de koningin-moeder, die de gave bezit een heele kolonie te bevolken, in aanmerking nemen. Terwijl de aard van elke werkbij afzonderlijk dezelfde is, overheerscht die van de koningin en werkt in alles door als een centrale kracht. ☞ Maar hoe bijzonder dit ook is, mijn eerste veronderstelling, dat de groep of zwerm, wat 't ook zij, door een *alles-doordringende* geest beziel is, wordt er niet door aangetaast. ☞ Myers spreekt van: „onderlinge aantrekkingskracht of zielsverwantschap, die de grondslag is van de wet der telepathie”. ☞ Dit geeft mijn opvatting van „zielsvermenging” volkomen weer, zooals ik die toegepast heb op de Dierenwereld. ☞ Het is voor mijn doel niet noodig lang stil te staan bij het doen en laten der bijen, dat zoo uitstekend behandeld is door meer bevoegde schrijvers. Maar indien men aan zou voeren dat mijn theorie wellicht een verklaring voor het zwermen aan de hand doet, echter niet van toepassing is op het gedrag dezer wonderlijke diertjes wanneer ze in den korf aan 't werk zijn (waar ondertusschen *geheel andere* handelingen plaats hebben), dan zou ik de volgende vergelijking willen maken, die me tot op zekere hoogte toepasselijk lijkt, ofschoon ze 't over

enkelingen als mensch heeft. ☞ Laten wij een insectenmaatschappij dus eens vergelijken met een schip in zee onder volle bemanning. Gedurende de reis van de eene haven naar de andere is het schip zonder eenige aanraking met de buitenwereld en dus geheel aan zichzelf overgeleverd. Onder alle weer en wind blijft het schip zijn koers behouden en bereikt eindelijk zijn haven van bestemming. ☞ Deze goede afloop wordt bereikt door den gezamenlijken arbeid van vele handen op verschillend gebied. Maar deze verschillende werkers (leden der bemanning), die het schip veilig de haven helpen inloodsen, hebben hierin persoonlijk niets te zeggen.

(Wordt vervolgd).

DE WAALSCH E KERK TE ROTTERDAM.